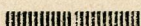

то все таки ця покищо „цвітка дрібная“ українського гендльобахізму рокує великі надії й за нею пробудяться дорогі тіни наших київських виконавців Палестріни й Скарляттія. Цю нашу ще молоденьку музичну течію повинні підхопити головно духовні круги, василіянські заведення й уся Католицька Акція та Марійські Дружини, наскільки в них є музичні гуртки. Якраз Гендель і Бах нехай присвічують і нам українцям як музичні символи величньої ідеї часу: *Omnia instaurare in Christo!* Все відновити в Христі! Зокрема ідея християнізації цивільного життя в якнайширших його кругах скаже нам оглянутися за релігійною музикою позацерковного типу, призначеною для ширшого загалу. А приклад такої музики, і то що найкращий, подає якраз стара клясична ораторія, як її розбудували оці оба велитні — Гендель і Бах.

Др. Василь Пачовський.

Проблеми української літератури й мистецтва.

(Докінчення)

4. Осяги образотворчого мистецтва.

Образотворче мистецтво може повеличатися кращими осягами, як мистецтво слова, обмежене цензурою в українських землях. В Надніпрянщині може образотворче мистецтво виказатися великою виставкою в Харкові і Києві, де виступали зі своїми творами поперх триста мистців. Правда, що мистецтво це йде там по лінії кількості, а не якості, все ж таки проявляє там свою творчість поперх 50 мистців першорядної міри. Сміло можемо сказати, що на Україні дух українського народу виявляється тепер найкраще в плястичному мистецтві.

По цей бік греблі стануло образотворче мистецтво теж на доволі високому рівні, уладжуючи останіми роками ряд вистав заходом Українського Товариства Приятелів Мистецтва і Асоціації Незалежних Українських Мистців. В грудні минулого року уладжено водночас у Львові аж дві вистави: „Шосту виставу Асоціації Незалежних Українських Мистців“ під гаслом чистого мистецтва для мистецтва впродовж місяця і „Виставу стрілецьких памяток мистецтва“ під гаслом доцільности з виховним характером для суспільности й молоді, яка тривала у Львові до кінця лютого, а опісля переїжджала у провінціональні міста.

На шосту виставу АНУМ зложилися з ділянки малярства, різьби, графіки і рисунків 29 артистів 225 експонатами, інтерпретованими катальогом з замітною вступною програмою П. Ковжуна. Іван Франко вимагав від поезії вогню в одежі слова, П. Ковжун вимагає від образотворчого мистецтва вогню в одежі

фарби і форми „не нехтуючи сюжетом як чинником помічним“ що його окреслюємо як „малярський сюжет“. „Ми не можемо — каже він — сприймати пасивно мистецький світовий рух, ми можемо сприймати його лиш активно, вносячи свої мистецькі елементи до сучасної мистецької творчості“.

У відгомін йому пише краківський мистецький тижневик „Глос Артистуф“ пером відомого мистця Фаєрінга: „Мистці Асоціації назагал спираються на плястичну культуру Франції, однак ніяк не затрачують свого яскраво окремішного вислову і вносять до загальносвітової культури свій власний акцент вражливості кольору і розуміння форми“.

Та це все ще — кажучи словами Ковжуна — не значить, що вже знайдено той, чи інший мистецький вислів у формі окресленої мистецької течії, яка була б виразницею якоїсь однастайної думки. Навпаки, сучасне українське мистецтво йде різними шляхами в процесі творення нової форми, а з нею і стилю.

Та наші сучасні мистці по цей бік греблі виховані здебільша на чужині, є для загалу, навіть для інтелігентської еліти, незрозумілі, бо їх „модерне мистецтво, як вияснює М. Рудницький, зродилось під впливом вікових процесів і напрямків, тим то сторонній глядач не розуміє творів, яких вартість залежить від чисто технічної розв'язки проблем, для ляків незрозумілих“.

Поважна рецензентка в „Курєрі Львовськїм“ Гелена Блювівна має відмінний погляд на загальний розвиток нашого мистецтва, уважаючи його здебільша космополітичним. Це є дуже поважний закид для мистецтва недержавного народу, бо мистецтво мусить вийти з кореня своєї нації, а в недержавному народі мусить грати ролю активного сучинника, аби сповнити своє післанництво у вихованні державнотворчого покоління нації.

5. Інтернаціоналізм нашого мистецтва.

Інтернаціоналізм українського мистецтва АНУМ проявляється найякніше в виборі сюжетів лідерами вистави. Ряд артистів АНУМ виводить перед нашими очима зовсім чужі нам картини з-під еспанського наба, корсиканських голих скал, або з нудної пустинної Палестини, але ані одної картини з життя нашого народу, чи визвольних боїв окрім гротеск М. Бутовича і графіки В. Масютина.

Чому мистець зі Львова родом уважає кращим малювати мошею в Єрусалимі, або мечет в Александрії, як приміром найкращу по цей бік Карпат ренесансову волоську церкву? Чим нудні й пусті вапнякові скали на Корсиці мають бути кращі від Карпатських гір, таких багатих ріжнородністю красок і сюжетів? Чим еспанське небо, захвалюване в „Ділі“, є краще, як небо Закарпаття з хмарами і блискавицями під рев бурі, або чисте кришталевою синявою блакиті, розпняте над мозаїкою ріжноцвітних листям лісів в осені? Чому нам шукати сюжетів до

малярства в Єгипті, коли маємо свій оригінальний Єгипет на Гуцулії? Сусіди вибирають з неї мотиви на виставу в Вороті, аби сотворити нове оригінальне мистецтво зі своєю маркою, яким будуть дивувати світ, а ми будемо копіювати єгипетські картини франц. манєрою, черпаючи одушевлення з паризьких сутерин.

Можна виправдати, що емігранти, відірвані від рідної землі, що приходять щойно до національної свідомости мистці Грищенко, Глущенко, чи Лященко беруть мотиви до творів з чужого неба, творючи інтернаціональні картини. Але коли артисти чистого мистецтва з сього боку греблі нехтують рідними сюжетами, аби прихилити собі публіку за границею, або ворожу нашій нації — інтернаціональними картинами без національного підложжя, а творять образи підозрілої оригінальності з чужого неба, підглянувши тайни чужої техніки, то це не є ще мистецтво, а псевдомистецтво, бездушне, бо й хто заручить, чи це не копія з якого твору багатого манєрами французького малярства.

Отже мав основу Михайло Островерха, коли в „Новім Часі“ на маргінесі Вистави УСС висказує думку, що „По війні та по революції і по нашій програній, коли хвиля історичного виховного мистецтва повинна була змогутніти і стати побудником нашого народу, тоді приходить жидівсько-паризьке модерне, переважно псевдомистецтво, а історичне мистецтво притухає“. „Всякі сірреалізми, футуризми, конструктивізми й кубізми — проминуть, як промине усяка пошесть. А правдиве мистецтво й в тому історичне мистецтво лишиться і житиме, поки живе народ, який є сучинником цього мистецтва“.

Ми розуміємо, що творів плястичного мистецтва українська нація в сучасних обставинах удержати вповні не може; та від мистців, що мають талант творчости, від генія української нації, маємо право вимагати відплати в формі бодай одного сутонаціонального твору на кожній виставі від кожного мистця для зазначення їх походження, аби наші скарби не розпливались по чужих ринках як товар з Польщі безслідно для української нації, мов жертва „Івана без долі, Івана без роду, що гинув, а славу сусід добрий взяв“.

На виставах нашого мистецтва вдаряє відсутність релігійних творів, коли церква є одинока інституція, що постійно удержує цілий ряд мистців у нашому краю. Якщо визнається церкву підперти мистецьку творчість — то цікаво знати, як нові мистці розв'язують релігійні композиції і як висловлюють в творах релігійного духа нації. Адже релігійне мистецтво має в нашому народі тисячлітню традицію і свій окремий характер, як в усіх краях і в усіх народів. А до того воно є висловом того найглибшого почування народу до Бога, що кермувало подіями тисячлітньої історії України.

6. Сутонаціональна вистава УСС.

Ріжниця в популярності і в чисельності відвідин Стрілецької вистави в Національному Музею супроти вистави АНУМ дає при-

від до застанови, яким шляхом має йти образотворче мистецтво, аби відіграло ролі доцільности, ролі виховну в житті нації. Ми бачили, що Стрілецька вистава мимо півтрьохмісячного існування тішиться увесь час громадним відвідуванням публіки — а притягає вона мистецтвом сутонаціональним, де нація є сучинником того мистецтва, що виростало з крові і кости українського народу.

Між портретами визначних Січових Стрільців знаходяться мистецькі картини, мальовані олією, темперою, акварелею, рисунком кисті П. Холодного Перерецького, І. Іванця, Куриласа, О. Кульчицької, Панькевича, Сорохтея, Геца, Гаврилка та дві геніяльні картини О. Назарака, що поклав в жертву Україні своє життя на полі битви. Всі ці картини цієї вистави це не картини вихоплені з чужого поля для ефекту, з чужого підсоння, приманчиві грою красок і світлотіни — але в кожній малюється хвиля, пережита нацією всіма нервами серед страдання нашого рідного краю, покраяного гранатами і шрапнелями, серед жаху смерті повішених жертв під пожежу сіл і руїну церков.

Ось два експресіонічні малюнки О. Назарака: *Б а р а б а н н и й в о г о н ь*: Перша картина: Ніч. На першому пляні дротяна перегорода перед фронтом. За нею земля порита стрільнями в чорні ями. Під ударом гарматних стрілен підіймається земля чорною курявою на лад трьох топіль. На другому пляні хати нашого села з солом'яними дахами. Над ними розтріскуються огністі стрільна з гармат. На третьому узгір'я, звідкіль б'ють гармати. А деж люди? — Сидять по льохах під землею. А над ними летить жах перед неминучою смертю...

Друга картина — *Бій в Семиківцях*: Кровава ніч. На першому пляні зліва вибігають Січові Стрільці з окопів приступом на салдатів. Салдати вискакують і наставляють на них кріси. Всі освітлені вогнем горючої хати. На другому пляні кілька солом'яних хат. Праворуч на одній горить солом'яний дах димночервоною пожежею. З неї падає на все кроваве світло. На третьому пляні вилітають стрільна з гармат. Розприскуються над селом, як звізди розсипані. Хто ж врятує село від пожежі, де ж люди? Ні живого духа! Під землею в льохах повисли між життям і смертю. А вона прийде неминуче. Як не від стрільна, то від вогню всі загинуть разом з селом. Залишаться тільки згарища і трупи!...

Хто бачив ті картини, вихоплені живо з жаху великої війни, той їх не забуде до смерті. В них малюється ціла трагедія нашого народу і рідного краю. Тому на цю виставу ходило і ходить старше і молодше покоління, як на прощу, облавою щоднини, аби найти там цілющий лік на душу в часі занепаду життя і зневіри в майбутнє нації.

Ця поки що не повна вистава стрілецьких памяток, зложена з 348 експонатів, повинна утворити окремий відділ якогонебудь музею, або архіву, бо вона обіймає неоцінений матеріал до творчости для монументального історичного мистецтва. Крім мистецьких картин показує вона численні світлини з життя

і боротьби стрільців та селян, з руїни нашої землі, зброю, однострої, документи, відзнаки та ордери. Маючи цей матеріал, наші мистці можуть творити монументальне мистецтво, яким є історичне малярство в житті нації.

Що краще, як історичне малярство виводить перед нашими очима славу бувальщину, переживання нашого народу, його терпіння і боротьбу за волю? Ми гордимся тоді цією традицією і намагаємося стати гідними наших предків! А до того історичне мистецтво становить тривкий сполучник минувшими з майбутністю та виховує молоде покоління в державнотворчу суспільність, що їй батьки залишили могили, звідкіль вийде воскресення.

Тому великого завдання піднявся в Парижі В. Дядинок, що хоче створити галерію українських князів і гетьманів, хоч покищо вибирає тільки 18 гідних малярської кисті. До такої галерії треба основної студії історії та історії літератури з наукових творів, аби кожній постаті дати індивідуальний характер. Студія тих творів приведе його до свідомости, що в державній нашій історії побіч 10 гетьманів вибивається не 8 князів оригінальною фізіогномією, а поверх 35 постатей, гідних бути зразком для нашої молоді і суспільности. Міг Матейко створити галерію польських володарів і з деяких незамітних постатей, може і наше мистецтво утворити галерію з буйних княжих індивідуальностей, аби наші діти мали перед ким клонити голови, шукаючи собі чести, а князям слави.

7. Ідеал українського мистецтва.

Оцінюючи проблеми українського малярства, П. Ковжун подав до відома у відчиті про „Сучасне українське малярство та його шляхи ревелаяційну відомість, що з українським мистецтвом числяться окремі вистави в Німеччині, Англії, Швейцарії, Італії, Бельгії, Голяндії, Австрії, Норвегії, Швеції, Литві і по містах Америки. Отже українське мистецтво образотворче, промовляючи міжнародними засобами, тобто формою і краскою, може робити успішну пропаганду рівновартности нашої нації між державними народами.

Але якщо мистці будуть нехтувати у своїх творах на світових виставах українські сюжети — то їх твори розпливуться безслідно в інтернаціональному морі, маючи форму і краску європейської техніки. Коли ж мистці видвигнули би сюжети з нашої землі, з побуту нашого народу, з пережитого терпіння підчас великої війни, з трагічної історії нашої нації — а найшли би признання за кордоном, тоді сповнили би дійсно своє завдання, бо найвища ціль наших мистців не дістати нагороду, а внести нові цінності висловом сутнього духа нашої нації в проблему всевітнього змісту.

Ці великі вимоги осуджує вправді М. Рудницький у своїм відчиті: „Наша публіка й модерне мистецтво“, що „домагання нашої публіки, а навіть найбільшої частини критики до наших

мистців іде за далеко, коли хочемо від них не тільки європейських творів, але ще й творів зрозумілих, і то з національними і рідними сюжетами". Та я висловлюю повне признання для вимог нашого загалу, який має, як бачимо здоровий погляд на цілі мистецтва.

Адже найвищий ідеал для кожного мистця всіх родів мистецтва є якраз витривати з національних мотивів твір всесвітнього значіння. Щойно тоді нація вносить нову цінність до пантеону всесвітньої культури і виказує свою силу і красу та стає повновартною нацією на світовій арені. Тому мусимо жадати від кожного артиста, аби технікою, здобутою за кордоном, з мотивів нашого життя і народнього мистецтва творив твори, що найшли би признання цілого світу.

Так від кожної музичної школи мусимо жадати, аби вона давала освіту елевам на національній музиці з найбільшою пошаною до національних мотивів, бо тільки тими мотивами висловимо нашого духа і внесено нові цінності у всесвітнє мистецтво. Якщо школа, граючи супроти елевів ролю авторитета, буде нехтувати національні мелодії і легковажити їх — то з елевів виростуть наємні музиканти для жидівських каварень з душами вовкулаків, неспосібних до оригінальної творчості, бо своїми мотивами душі будуть погорджувати, а чужим не дорівнюють ніколи.

Збираючи всі висновки в справі рішення проблем українського мистецтва, цитую з прогмами П. Ковжуна три кінцеві постуляти: „Прагнемо піднести рівень нашої мистецької культури, рівень нашого мистецького життя. Нашій духовій еліті хочемо дати, чим найщиріше і найглибше розпоряджаєм і те, що в нас цінять західноєвропейські мистецькі кола“.

Аби піднести рівень нашої мистецької культури і рівень мистецького життя, — треба звязати творчість з рідним підложжям, бо тільки з коріння національного підложжя виростає все велике мистецтво всіх країв і народів. Аби дати не тільки еліті, але й нації те, чим розпоряджаєте, — треба засобами європейської техніки змалювати красу рідного краю, виявити культуру нашого народу, творити картини з пережитої нами трагедії. Тоді створите для України не тільки те, що у вас цінять теперішні європейські кола, — але створите довічні цінності *sub specie aeternitatis*, якими нація запишеться в історії культури нестертими фактами оригінальності, як єгиптяни, китайці або греки, творючи свою форму і свій стиль для вислову сутнього національного духа української нації.

Львів, в лютні 1935 р.

P. S. Автор цієї статті кинув багато слухних думок, але не всюди їх стисло сформулював і спрецизував, через що додаємо цих кілька своїх уваг. Найважливішим постулятом української літератури є те, щоб її оживляв великий творчий дух, дух підйому, зусилля, зриву, жертви, дух героїчний і завойовницький, але завойовницький не своїм розбосом, а своїм достоїнством, правом, своєю вищістю, великою творчістю і зусиллями, який не висмоктує слабших, але їх з повною відповідальністю захищає, який не нищить моральні закони, але їх утврджує. Цей дух в українській літера-

турі повинен упорядкувати і організувати українську національну душу та наставити її на вищі духові вартості, подібно як магнес упорядковує залізний пил і звертає його в однім напрямі. Знаємо, що так думали Ви, Пане Доктор, хоч і не всюди стисло свої думки спрещували у цій статті. Знаємо, що за це сичатимуть на Вас і на нас ті приземні, плиткі „літератори“, які своїм духом не встані піднятися вище, для яких гра красок, уклад ситуацій і т. п. — це вже й все, які всякі вищі духові і світоглядні вартості уважають мало що не зайвою річчю, бо вони їм не по силі. Але тим сичанням не проймайтесь, бо той великий дух і хотіння, що його усвідомив нам В. Липинський, вже починає ширятися, його атмосфера поширюється і могутніше, як снігова лавіна, щоби вкортці всеціло опанувати українське життя. Тільки з атмосфери такого духа зможуть вийти письменники, здібні до сповнення повищого постулату. Той дух це спільний знаменник всіх проблем нашої літератури.

При таких ставленню справи не буде противорічності між тим, що українська література не повинна розв'язувати під цю пору всесвітні проблеми, а тільки національні, і тим, що вона одночасно має доказати рівновартність Українського народу з іншими, бо тоді той великий дух буде творити універсальні високі вартості, але пристосовані для українських потреб і засобами української традиції і творчості.

Самі сюжети, це справа, щоправда немаловажна, але вона стоїть щойно на другому місці, бо письменники з вогнем великого духа в душі зуміють для його виявлення піднайти собі відповідні сюжети і теми.

Коли говорите, Пане Доктор, про розв'язку проблем української державности в письменстві (адміністрація, торговля і т. п.), то очевидно маєте на думці не конкретні розв'язки, які є дуже важкими навіть для фахівців, а майже не під силу письменникам, а тільки розуміли Ви підготовання ґрунту для тієї розв'язки, себто виховання такого творчого, заінтересованого тими проблемами покоління, яке вже конкретно ті проблеми своїм зусиллям зуміє розв'язати.

Літературу з таким творчим духом зуміють створити очевидно тільки письменники, що самі горітимуть вогнем такого духа. Коли ж візьмуться за діло письменники без того вогню і мистецького таланту, тоді література може зійти на нетворче політиканське ідеологізування, що не зуміє запіднити і двигнути духа Українського народу.

Коли донагаємось літератури з високими духовими вартостями, то очевидно тим не відкидаємо і не негусемо літератури, щоправда мистецької, але без тих вартостей. Хай письменники творять те, що відповідає їх психічній структурі („з порожнього не наляєш“), однак ставимо їм одно важне обмеження: коли вони не годні тих вартостей творити, то принаймні не сміють тих високих духових вартостей своєю творчістю нищити.

Щиро дякуємо Вам, Пане Доктор, що Ви ті важливі проблеми на сторінках нашого журналу пурушили.

Р е д а к ц і я.

Др. Константин Чехович.

До проблеми народніх ритмів у Шевченка

IV.

Приймаючи висновки дослідів Ст. Смаль-Стоцького як останнє слово науки в тій ділянці Шевченкознавства, попробуємо дати аналізу ритміки декількох рядків Шевченкової поеми „Царі“. — Ріжні помилкові погляди про структуру цих віршів треба буде при цій нагоді відкинути.

Розглядаємо те місце, що зачинається словами:

„Не із Литви йде князь сподіваний“...

і приймаємо для нього таку ритмічну схему: